

cliek en het mandement, die leidden tot de verwijdering van Rooms en Liberaal. In de Roomse schoolboekjes kreeg het incident van die Brielse moord alle aandacht - zoals er bij de aanvang van de schooldag ook tot deze heiligen gebeden werd: er werd gebeden om de bekering van het vaderland tot de oude Moederkerk.

- Vanzelf moeten deze feiten en vragen leiden naar een sociologische en sociaalpsychologische bijdrage. Het onderwijs in de 'vaderlandse geschiedenis' gaf de schoolkinderen een beeld mee van het nationale verleden, steeds meer gekleurd naar de blik van het eigen volksdeel. Nuyens leverde sinds 1870 aan de school ook een R.K. visie naast de dominerende calvinistische en liberale visies. Het werd zelfs het meest herdrukte schoolboekje binnen een periode van 25 jaar. Vanuit de sociale wetenschappen moet verhelderd worden waardoor de tegenstellingen en de profilering toenamen tegen en na 1900.
- Specifieke literatuur is er nauwelijks. Vindplaatsen zijn: het jaarboek van het Instituut voor schoolboekanalyse te Braunschweig (B.R.D.) - dit instituut heeft vele geschiedenischoolboeken geanalyseerd;

63

een speciaalnummer van het tijdschrift 'Kleio' van de vereniging van geschiedenisleraren (dec. 1971) met een uitgebreide bibliografie inzake geschiedenisonderwijs.

G. J. van Dam

* * *

KATHOLIEKEN EN PROTESTANTEN IN HET LAND VAN MAAS EN WAAL IN DE NEGENTIENDE EEUW

Onderzoek naar de verhouding tussen katholieken en protestanten in Nederland heeft tot nu toe voornamelijk plaatsgevonden vanuit een nationaal perspectief. Men heeft zich daarom nauwelijks rekenschap kunnen geven van de grote verscheidenheid waarop die verhouding zich lokaal en of regionaal heeft gemanifesteerd en ontwikkeld. Een gevolg van het eenzijdige accent op het nationale niveau van onderzoek is dat het begrippen- en interpretatiekader

nauwelijks kan volstaan om de wordingsgeschiedenis van de lokale verhoudingen tussen protestanten en katholieken te beschrijven en te verklaren. Bovendien lijkt het alsof die begrippen zijn voortgekomen uit nogal grove generalisaties over specifieke en bijzondere eigenschappen van katholieken of protestanten.

De betekenis van lokaal onderzoek wordt tot op heden zowel in de sociale als in de historische wetenschappen schromelijk onderschat. Maar al te vaak wordt een lokaal onderzoek exemplarisch of hobbyistisch genoemd.

In mijn bijdrage aan het symposium hoop ik te kunnen aangeven op welke wijze lokaal onderzoek kan bijdragen aan een genuanceerder en systematischer inzicht in de ontwikkeling van de verhouding tussen katholieken en protestanten. Dit zal ik doen aan de hand van resultaten van drie maanden explorerend onderzoek in het Land van Maas en Waal.

Gedurende deze drie maanden heb ik gewerkt aan de voorbereiding van een meeromvattend antropologisch-historisch onderzoek, dat een geruime tijd in beslag zou nemen. Het is daarom niet anders dan slechts een explorerend onderzoek geweest. Afgeronde onderzoeksresultaten zal ik daarom niet of nauwelijks kunnen presenteren.

64

De centrale vraagstelling van het onderzoek was gericht op de samenhang tussen ontwikkeling van religieuze relaties en ontwikkeling van de lokale en regionale samenleving. Het onderzoek naar de relaties en verhoudingen tussen mensen met dezelfde geloofsopvattingen is een wezenlijk onderdeel van het onderzoek naar de wisselende relaties tussen protestanten en katholieken. Het 'gevestigden - buitenstaanders' paradigma, dat door N. Elias ontwikkeld werd om de spanningen en machtsverhoudingen tussen twee arbeidersbuurten in een Engelse industriestad te analyseren, leent zich uitstekend voor de analyse van de verhoudingen tussen twee religieuze groepen.

Geïnspireerd door bovenstaand paradigma heb ik in eerste instantie gegevens verzameld over de samenstelling van de protestantse en katholieke bevolkingsgroep in enkele dorpen in het Land van Maas en Waal (demografische ontwikkeling, gezins- en familiesamenstelling, landbezit, overerving etc.). Uit deze gegevens bleek dat de samenstelling van de kleine minderheid protestanten in enkele dorpen zich steeds heeft gewijzigd vanaf het begin van de negentiende eeuw. Deze wijzigingen moeten in verband gebracht worden met de verminderde machtskansen en machtsbronnen van

de protestanten in dit gebied. Tegenover deze kleine minderheid van protestanten staat de numerieke meerderheid van katholieken. Aan het begin van de negentiende eeuw vormt deze katholieke meerderheid nauwelijks een geïntegreerde bevolkingsgroep; het religieuze verschil tussen bevolkingsgroepen wordt overschaduwd door economische en politieke verschillen. Pas in de loop van de negentiende eeuw ontstaan de voorwaarden voor het domineren van de religieuze tegenstellingen: de interne organisatie van de katholieken krijgt dan langzaam gestalte.

Aan deze verschuivingen in de verhoudingen tussen en binnen de religieuze groepen wil ik de nodige aandacht schenken. De specifieke omgeving van het Land van Maas en Waal zal hierbij uitvoerig aan de orde komen.

LITERATUUR

- Th. Boekholt, *Het lager onderwijs in Gelderland 1795-1858*. Walburg Pers, Zutphen 1978.
- H. ten Boom, De vestiging van de gereformeerde kerk in het Land van Maas en Waal en de aangrenzende dorpen van het Rijk van Nijmegen in het begin van de 17e eeuw. Een mislukte reformatie. In: *Ned. Archief voor Kerkgeschiedenis*. Nieuwe serie, deel 1, Leiden 1970.
- N. Elias, en J. L. Scotson, *De gevestigden en de buitenstaanders. Een studie van spanningen en machtsverhoudingen tussen twee arbeidersbuurten*, Utrecht 1976.
- C. Geertz, Religion as a cultural system. In: Banton, M. ed. *Anthropological Approaches to the study of Religion*. A.S.A. Monographs 3, London 1966, p. 1-47.
- G. Golde, *Catholics and Protestants. Agricultural Modernization in two German Villages*, New York 1975.
- H. van Heiningen, *Tussen Maas en Waal. 650 jaar geschiedenis van mensen en water*, Zutphen 1972.
- P. D. Keymel, Statistieke beschrijving des Ambts van tusschen Maas en Waal. In: *Gele's Bijdragen en Mededelingen*; jrg. LXV, 1971.
- W. de Vries, *150 jaar welstand. De maatschappij ter bevordering van welstand voornamelijk onder landlieden, 1822-1972*. Zuidelijk historisch contact; Tilburg 1972.

A. Duffhues